

Gúny- és melléknevek Magyarlónáról és Jegenyéről

1.

A gúnynevek és melléknevek használata Magyarlónán és Jegenyén is ép olyan elterjedt jelenség, mint a megye többi részében. Az ismerősök nem családi nevükön emlegetik egymást, hanem gúny-, vagy melléknevükön. E nevek használatát itt is elsősorban a családi- és keresztnevek csekély száma tette szükségessé. Mivel az egyes családok eltérélyesedtek s mivel Lónán majdnem mindenkit Istvánnak vagy Mártonnak, Jegenyén pedig Jánosnak és Jósának hívnak, a gúny-, illetőleg melléknevek nélkül ma már nem tudnák az azonos nevéket megkülönböztetni. Ami magát a névanyagot illeti, az meglehetősen változatos. Vannak olyanok, melyeket egészen laza szálak fűznek viselőjükhöz. Ilyen például Magyarlónán a *Bojóka Pista* elnevezés. A lónaiak nevetségesnek találták, hogy a magyarkapusi származású Vas István a burgonyát nem pityókának nevezi, mint ők, hanem kiskapusiasan bojókának s ráragasztották a *Bojóka* gúnynevet. Ugyanígy a *Csobán Pista* elnevezés is. Az illető lónai gazda megvette azt a telket, mely azelőtt a pásztorok, a *csobányok* természetbeni járandósága volt, odaköltözött s mindjárt ráragadt a *Csobán* melléknév. Ebbe a csoportba tartoznak az elődöktől örökölt gúnynevek is. Még kevésbé szerves ez a kapcsolat akkor, amikor valaki beházasodás útján jut gúnynévhez. Elme gy fiúnak, vőnek s attól kezdve őt is apósa gúnynevén emlegetik. A gúnynevek többsége azonban szoros kapcsolatban áll viselőjükkal. Az illető természetére, járására, valamilyen testi fogyatékoságára, jellembeli gyengeségére, az illető közösségtől eltérő szokására, vagy valamely botlására, ballépésére utal. A Jegenyén halott *Kis János* és *Kúrta Pista* név az illető természetével, a *Liba* és a *Potyó Gyuri* pedig járásával van összefüggésben. Az illető testi fogyatékosága indította meg a falu névadó készségét a Magyarlónán lejegyzett *Csonka Pista*, *Sánta János*, *Totábé Pista* nevek esetében. Jegenyén ilyen név a *Fütyő Feri*. A *Csat Márci*, *Csimmasz Pista*, *Gondos Márci*, *Laska Pista*, *Mosó Gyuri* és *Murok János*, hogy csak a legjellemzőbbeket említsem magyarlónai, a *Bisztos János*, *Juci Jóska*, *Káplár Jóska*, *Lidán Jóska* és *Márkula Pista* név pedig jegenyei viselőjének valamilyen gyengeségére, gyermekkori nevetséges szokására, ballépésére utal. A gúnyneveknek ismét másik csoportját azok alkotják, melyeknek keletkezése a nép tudat alatt működő, de rendkívül erős és törvényszerű következetességgel működő hagyományörző erejével van összefüggésben. Ime néhány példa Magyarlóna gúnynévanyagából. Az egyik embert pl. *Bácsi Márci*-nak nevezték el, mert fiatal korában azt mondta, hogy a közeli Bács

közsegből hoz feleséget. Más vidéken ezért nem gúnyolnának ki senkit, Kalotaszegen azonban igen. Más faluhból nem házasodnak, csak a saját falujukból s ott is csak a hasonló módú családokból. Ugyanilyen a *Zsidó Pista* név is. Elvette a zsidó jegyző leányát s mindjárt ráragasztották a *Zsidó* melléknevet. Ezekben az esetekben tehát a közösség ősi, iratlan törvényeinek, hagyományainak egyike hozta működésbe a névadó készséget s tette nevetségessé az azt áthágót, illetőleg áthágni szándékozót. E készség természetesen csak egy egyénben lépett működésbe, de abból a körülményből, hogy elterjedt, nyilvánvaló, hogy az egész falu helyeslésével találkozott. Ugyanez a hagyományörző, minden újítástól ridegen elzárkózó ösztön magyarázza a *Bojóka Pista*, a *Gölice János*, a *Gyönyörű Feri* és a *Kurúty Märci* név keletkezését is. Az első esetében a Magyarlónán szokatlan *bojóka* kifejezés ellen, a második esetében egy, a falu beszédmódjában addig szokatlan, s köznyelvből beszívárgó hasonlat ellen (azt mondta ugyanis, hogy olyan szépen fog élni a feleségével, mint a *gölice*), a harmadik név esetében a népnyelvben szokatlan *gyönyörű* kifejezés, az utóbbi esetben pedig a ruménből betolakodó *kurúty* 'káposzta' szó ellen védekezett a falu nyelvérzéke. Ha a gúnynevek keletkezésében oly fontos szerepet játszó ez utóbbi tényezőt is figyelembe vesszük, a gúnyneveket nem tekinthetjük csupán a népi humor és fantázia játéknak. Nagyon sok az illető közösség életét irányító hagyományokkal, szokásokkal, erkölcsi felfogással van összefüggésben s ezek gazdag anyagot szolgáltatnak a közösség ezirányú megnyilvánulásait kutatók számára.

A gúnynevektől el kell választanunk a mellékneveket. Ez utóbbiaknak nincs gúnyos célzatuk, mindössze viselőjük megkülönböztetésére szolgálnak. Ilyen például Magyarlónán a foglalkozásra utaló *Déják Pista*, *Kecskés Märci*, *Mészáros Märci*, *Pap Pista*, *Szabó Märci*, Jegenyén pedig a *Fazakas János* és *Kántor János* név. A Magyarlónán hallott *Mákoji János*, *Tasnádi János* és *Vistaji Pista* név az illető régebbi lakóhelyére utal. Az is előfordul, hogy a szülő vagy a nagyszülő keresztnéve, illetőleg beceneve válik az illető melléknevévé. Ilyen a Magyarlónán lejegyzett *Kisó Märci* és *Samu Gyuri*. *Dombi János* (Magyarlóna) viszont háza magasabb fekvése alapján kapta e nevet.¹

¹ Egyébként azt hiszem, nem tévedek, ha a gúny- és mellékneveket azzal az ősi névadási móddal hozom kapcsolatba, mikor az illetőnek valamilyen testi vagy lelki sajátsága vált névvé. A nép kifogyhatatlan humora és az azonos nevek megkülönböztetésének szüksége tehát nem tekinthető e nevek keletkezési okának. Az említett két tényező valószínűleg csak elősegítette. Jobban mondva csak biztosította ősi névadási módunk e esőkevényének vitalitását, fennmaradását. Egyébként érdemes lenne megvizsgálni azt is, hogy a gúny- és melléknévadás milyen vidékeken divik: csak ott-é, ahol egyébként szemmeláthatólag erősen ragaszkodnak az ősi hagyományokhoz, vagy pedig másutt is. Ha kiderülne, hogy elsősorban a hagyományokhoz ragaszkodó, maradibb vidékeken divik, joggal feltételezhetnők ez a névadási mód is megőrzött régiség.

Magyarlónai nevek

Bácsi Mârci (Jakab Márton). Fiatal korában azt mondta, hogy a közeli Kisbácstól hoz feleséget.

Bancsi János (Varga János). A név eredetét nem tudták megmagyarázni.

Bári János (Ferenc János). Apjáról mesélik, hogy egyszer beült egy kocsiba s azt mondta, hogy úgy ül, mint egy báró.

Barsó István Felső. Melléknevét háza magaslati fekvése alapján kapta.

Bebe Gyuri (Albert György). Gyermek korában a bogarat románosan *bebe* néven emlegette.

Bojóká Pista (Vas István). Minthogy magyarkapusi, a krumplit nem *pityókának* nevezi, mint a magyarlónaiak, hanem *bojókának*; úgy ragadt rá ez melléknévként. — A *bojóká* kalotaszegi elterjedésére nézve l. EM. 1944: 445 és Erd. Tud. Füiz. 181. sz. 34 és az I. térképet.

Bumbik Feri (Varga Ferenc). Azt mondják, hogy mikor édesanyja állapotos volt vele, apja elkergette hazulról s egy Bumbik nevű román asszonynál betegedett meg.

Császár Mârci (Jakab Márton). Apjának az volt a kedvelt mondása, hogy nem tartozik senkinek, csak a császárnak.

Csat Mârci (Albert Márton). Elődei sokat vitatkoztak egy birtokrészen s az apja mindig azt mondta, hogy az ő részét elesaolták.

Csimmasz Pista (Varga István). Nagyon szereti a krumplit s a falubeliek azt mondják, hogy

úgy pusztítja a krumplit, mint a csimmasz.

Csita Pista (Jakab István). A lónaiaknak feltűnt, hogy nem úgy hívja csikóját, mint ők, hanem így: *csita ne, ne!*

Csobán Pista (Jakab István). Megvett egy telket, melyen azelőtt a csordások, a csobánok laktak Amint odaköltözött mindjárt ráragadt a *Csobán* név. A helyet egyébként ma is *Csobányok* néven emlegetik a faluban.

Csonka Pista (Barsó István). Apja keze csonka volt.

Dēják Pista (Varga István). E nevet még apja kapta, mert végzett egy-két gimnáziumi osztályt is.

Dombi János (Barsó János). Magyarfenesről költözött a faluba. Már ott is így nevezték, mert dombon lakott.

Dürva Mârci (Szakmári Márton). Mindenre, amit csinált, azt mondta, hogy durván csinálta. Pl. *Na, eszt a szekered dűrvám megraktam.*

Fárszél Mârci (Péter Márton). Mikor talpot vásárolt, mindig azt mondta, hogy neki *fárszél* kell, mert az a legtartósabb.

Fingos Mârci (Ferenc Márton).

Gali Mârci (Albert Márton). Régen mindig *Galibárdi-cipót* vett.

Gazda Pista (Hindrik István). Az apja a falu egyik legmódosabb embere volt, innen a név.

Gondos Mârci (Jakab Márton). Kissé lassú észjárású ember. Ha kérdeznek valamit tőle, egy óra mulva felel.

Gölice János (Gergely János). Mikor megházasodott, azt mondta, úgy fog élni a feleségével, mint a gölice.

Gyönyörű Feri (Gurzó Ferenc). Azt mondta egyszer, hogy ő olyan gyönyörű. Azóta is rajta maradt e név.

Hanzi Márci (László Márton). Adatközlőm nem tudta e nevet megmagyarázni.

Kárój János (Huber János). Kicsi korában ragadt rá ez elnevezés. Mindíg hívta be az anyját, hogy *károl a tyúk*.

Kecskés Márci (Hindrik Márton). A faluban úgy tudják, hogy valamelyik őse kecskepásztor volt.

Kekèrce Márci (Varga Márton). Kicsi korában mindíg azt mondta, hogy kekercét (foghagyma levest) evett.

Kicsi János (Gergely János). Kicsi természetű ember, azért nevezik így.

Kis Huszár (Gurzó Márton). Apja honvédhuszár volt, azért kapta a *Huszár* melléknevet. Ezt fia is örökölte. Megkülönböztetésül őt Kis Huszárnak nevezték.

Kiso Márci (Almási Márton). Nevét anyja után kapta, kit *Kiso*-nak becéztek.

Kokas János ~ *Kálmán János* (Jakab János). A *Kokas* nevet azért kapta, mert azt mondta állítólag, hogy úgy ül fel az aszszonyra, mint egy kokas. A *Kálmán* melléknevet nagyapja után kapta.

Kuréty Márci (Albert Márton). A káposztát a rumén *kuret* szóval nevezte, innen a neve.

Laska Pista (Török István). Gyermekkorában, ha megkérdezték, mindíg azt felelte, hogy laskát evett.

Lovas Márci (Varga Márton). Mindíg tartottak lovat, innen a melléknév.

Makci Pista (Balla István). Azért nevezik így, mert makog egy kicsit.

Mákoji János (Szabados János). Édesanyja Mákófalváról került Magyarlónára.

Mészáros Márci (Albert Márton). Foglalkozása révén jutott nevéhez.

Meszes Feri (Jakab Ferenc). Régebben mésszel kereskedett.

Moso Gyuri (Cakó György). Azért nevezik így, mert egyszer részeg állapotban megette a mosót.

Mugeri Pista (Gergely István). Adatközlőm nem tudta e nevet megmagyarázni.

Murok János (Német János). Gyermekkorában rajtacsípték, amint lopta a murkot a szomszéd kertjéből.

Náni János (Lázár János). Kicsi korában édesanyja *Náni*-nak becézte.

Paka Márci (Péter Márton). A nevet apjától örökölte, akinek az volt a szavajárása: *Pakòj innét!*

Pap Pistu (Szados János). A nagyapja pap volt.

Samu Gyuri (Székely György). Nagyapja keresztnévét örökölte melléknévként.

Sánta János (Jakab János). Testi fogyatékosága miatt nevezik így.

Szabó Márci (Ferenc Márton). Foglalkozása révén jutott melléknévéhez.

Tasnádi János (Albert János). Valamelyik előde Tasnádról került Magyarlónára.

Tokám Márci (Barazsuly Márton). Mikor kicsi volt, mindíg

azt mondta, hogy tokányt evett.

Totábé Pista (Gergely István). Mivel selypített kissé, gyermekkorában így terelte be a kotlót: *Totá bé!*

Töccegi Pista (Jakab István). Adatközlőm nem tudta a név eredetét megmagyarázni.

Ugraji Gyuri (Gurzó György). Fiatalkorában jó ugró volt.

Vánkos Pista (Fábián István). Róla sem tudják, hogy miért nevezik így.

Víkon Márci (Székely Márton). Mindig azt szokta mondani: *Csak víkonyan vágjunk a szalonnából!*

Vistaji Pista (Gergely István). Édesapja Vistából került a faluba.

Zsázsa János (Harasztosi János). Mindenkinek a *zsászsát* (zsályát) ajánlotta hűlés ellen.

Zsido Pista (Hindrik István). A zsidó jegyző lányát vette feleségül, innen kapta nevét.

3.

Jegenyei nevek

Amburuzs Gyula (Kerekes Gyula). A név nagyapjától ered. Azért nevezték el így, mert nagyon kicsi ember volt. Az *amburuzs* kifejezés több faluban előfordul a kicsi ember gúnyneveként.

Bandi János (Fábián János). Nevét nagyapjától örökölte. A név keletkezésének körülményei már nem emlékeznek.

Bisztos János (Kerekes János). Az apját nevezték el *Bisztos*-nak, mert ez volt a szavajárása.

Cellèr János (Szöcs János). Gyermekkorában cellert lopott a szomszéd kertből. A gazda megfogta s a cellerleveleket begyúrta a szájába.

Fazakas János (Ferenc János Török). *Fazakas* melléknévét nagyapja után kapta, aki fazekasmester volt. A *Török* gúnynevet apja kapta, mert kicsi ember volt s sapkáját mindig a feje bubján viselte.

Filkóu János (Pálkó János). Nagyapját nevezték el *Filkóu*-nak, mert egész vagyonát elprédálta.

Fütyöü Feri (Fábián Ferenc). Édesapja vak ember volt s ezért mindig bottal, fütykössel járt.

Gyiloma Józsa (Kondrát József). Apja kapta e nevet. Mivel rossz gyermeke volt, sokat szidta. Rendszerint így: *A fene egyem meg, roz gyilomája!*

Hupu Feri (Cseme Ferenc). Apjától örökölte gúnynevét. Ma már nem tudják, hogy miért nevezték el így. Érdekes, hogy a testvérek közül csak ő örökölte apja gúnynevét.

Jámbör Jani (Juhász János). E nevet apjától örökölte. Gyermekkorában felült egy Jámbör nevű bivaly hátára. A bivaly ugrott égyet, a gyerek beesett a szarvai közé s mert nagyon megijedt, kérlelni kezdte a bivalyat: *Drága Jámbör, ne ój meg!*

Juci Józsa (Ferenc József). Még a nagyapját nevezték el Jucinak, mert olyan ügyesen kúszott fel gyermekkorában a fára, mint egy macska.

Juház Gyula Péteré. Apja keresztnéve volt Péter.

Kacsi Tamás (Gróza Tamás). Legénykorában Morzsalék Ta-

más néven ismerték. Amikor megházasodott, apósa gúnyneve (Kacsi) ráragadt reá is.

Kántor János (Juhász János). Nagyapja kántor volt a faluban.

Káplár Józsa (Fábián József). Nagyapja, mikor tényleges katonáéveit töltötte, szégyelte, hogy csak tisztilegénységig vitte s mikor hazament szabadságra felvarrta a két csillagot. Rajtacsípték s megbüntették.

Kis János (Kerekes János). Édesanyja nevezte így el kicsi termete miatt.

Kurta Pista (Tyúkodi István). Nevét édesapjától örökölte. Mivel kicsi ember volt, felesége mindig kurta kutyának szidta.

Laci János (Tyúkodi János). Édesapja keresztnéve volt Laci.

Liba (Ferenc János). Kacsázva járt, innen a gúnynev. Két öccse közül az egyiket Pipének, a kisebbiket pedig Rucának nevezték el.

Lidán Józsa (Varga József). Apósa révén jutott e névhez. Apósával fiatalkorában az a bal eset történt, hogy a táncban leesett a bógatyája. Társai kacagva mutattak rá: *Ne te, léd a landi!* (lóg a nemiszerve).

Márkula Pista (Fábián István). Nagyapját nevezték így el, mert szeretett bírkózni s az volt a szavajárása: *hogya megmárkollak, ...*

Máté Antál (Palkó Antal). Nagyapját hívták Máténak.

Pásztör Józsa (Ferenc József). Édesanyjáé volt a *Pásztör* melléknév.

Pikóu Antál (Kerekes Antal). Édesapját nevezte így el az

anyja, mert kisebb volt testvéreinél.

Pipe (Fábián István). A *Liba* nagyobbik öccse. L. ott.

Pittóuka Pista (Juhász István Jancsi). A *Pittóuka* név édesanyjától ered: gyermekkorában így kényeztette. A *Jancsi* nagyapja keresztnévéről vált melléknévvé.

Patyóu Gyuri (Ferenc György). Nehezen mozgó ember, azért nevezik így. Az egész családnak ez a gúnyneve.

Puffat János (Kerekes János). Fogadásból megevett egy esimmaszt s felpuffadt tőle.

Ruca János (Ferenc János). A *Liba* kisebbik öccse. L. ott.

Salapáj János (Ferenc János). Gyermekkorában kilopott egy kenyeret s eladta a zsidónak. Édesanyja megtudta s jól elsalalpálta.

Samu Józsa (Fábián József). Már a nagyapját is ezen a néven emlegették. Utódai mind örökölték ezt az elnevezést.

Tata Józsa (Kerekes József). Azért nevezik így, mert mikor be volt egyszer rugva, a felesége így kergette haza a kocsmából: *lo haza, tata!*

Téli Antál (Szöcs Antal). Az apja egy özvegyasszonyhoz ment fiúnak, akinek a férjét *Téli* melléknéven ismerték a faluban, mert gyermekkorában beleesett egy nagy hófúvásba.

Vackor Pista (Fábián István). Az apja összeférhetetlen ember volt és sokat perlekedett. Az egyik tárgyaláson a járásbíró összeszidta s azt mondta, hogy olyan, mint a *vackor*.